

УДК[316.422](477)

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМНИХ ЗМІН У РЕГІОНІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Кулініч І.О., к.ф.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

Рассмотрено перспективы и факторы экономических изменений в Украине. Проанализировано позитивные и негативные тенденции экономических сдвигов в украинской экономике. На основе данных собственного социологического исследования проанализировано системные изменения в регионе и приведено главные направления их усовершенствования.

Ключевые слова: системные изменения, экономические изменения, экономическая система, этнический фактор, экономические преобразования, социальная сфера.

Prospects and factors of economic changes in Ukraine are considered. Positive and negative tendencies of economic changes in Ukrainian economy are analyzed. On the basis of data of own sociological research system changes in a region are analyzed and directions of their improvement are shown.

Key words: system changes, economic changes, economic system, ethnic factor, economic transformations, social sphere.

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується суттєвими якісними змінами в системі економічних відносин. Цей етап пов'язаний не тільки з економічними перетвореннями, а й з кардинальними змінами у всій системі суспільних відносин. Передусім, змінюються економічні потреби та інтереси людей, мотиви їхньої економічної поведінки. Це суттєво впливає на зміст та форми економічної діяльності, а також на весь спосіб життя людей. За цих умов змінюється мотивація економічної поведінки особистості й суспільства в цілому, що потребує аналізу.

Сьогодні економічна ситуація в країні, зміни в економічній системі призвели до порушення економічної орієнтації населення та розуміння ним економічних змін.

За сучасних умов особливо важливим є вивчення обізнаності студентської молоді про зміни, які відбуваються в Україні. Важливим є і те, що молодь вміє пристосовуватись до змін, навіть до тих, які виникають раптово.

На підставі конкретного соціологічного аналізу можна вивчити зміни, які відбуваються в системі економіки, ставлення до них студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На кожному з етапів здійснення системних змін в українському суспільстві приймали не одну концепцію і стратегію розвитку різних галузей і сфер життя країни.

Альтернативою реформам є системні зміни. У загальному вигляді системну зміну розглядають як швидкий, стрибкоподібний перехід від одного якісного системного стану в інший, як прояв однієї з важливіших закономірностей діалектичного розвитку різних систем.

Системні зміни – процес виникнення нових явищ, структур, характеристик у різних системах і підсистемах під час їх взаємодії [8, с. 68].

Системні зміни відбуваються на рівні міжособистісних відносин, на рівні організацій та інститутів, малих і великих груп, на місцевому та глобальному рівнях.

Системна зміна – не лише результат зусиль владних органів, а й процес самоорганізації всього суспільства, який охоплює всіх його членів [4, с. 33].

Отже, системні зміни, як процес набагато радикальніших та масштабніших системних перетворень, суттєво відрізняється від реформ. По-перше, широтою, глибиною та ґрунтовністю перемін, що відбуваються. Тоді вся система оновлюється, вдосконалюється, змінює якісний та кількісний склад своїх компонентів і переструктурується на принципово інший лад. По-друге, цей процес відбувається порівняно швидко, переривчасто, стрибкоподібно [5, с. 67–69].

Грандіозний масштаб важливих історичних завдань, котрі нині об'єктивно стоять перед українським народом, і вельми незадовільний стан справ у суспільстві, невиправдано низький рівень та небезпечна динаміка нашого системного розвитку, практично вичерпаний ліміт соціального часу – все це змушує нас рішуче відмовитись від змін як неадекватного й непридатного для нас методу покращення

систем. Замість неквапливого внесення в нашу суспільну систему хаотичних, несуттєвих, часткових та поверхових змін ми повинні негайно перейти до проведення радикальних, швидких, глибоких, плано-мірних, цілеспрямованих, керованих і контрольованих народом системних перетворень – до справжніх системних змін.

Цивілізаційний вектор сучасних економічних систем суспільства зумовлює значні зміни в усіх складових архітектури суспільного ладу. Набуває нових вимірів демократична організація суспільства, з'являються нові ціннісні орієнтири і переосмислюються вже відомі, а справді докорінні перетворення відбуваються у вирішальній сфері функціонування соціуму – економічній діяльності та економічній системі суспільства в цілому. Це особливо актуалізує проблему людини як головного чинника економічного розвитку [3, с. 67].

Саме методологічні проблеми дослідження і типологізації економічних систем суспільства перебувають у центрі уваги сьогодення. Водночас більшість наукових досліджень економічних систем суспільства мають емпіричний характер. Особливої уваги потребують проблеми методології дослідження економічних систем суспільства, з'ясування змісту цієї важливої наукової категорії, а також обґрунтування об'єктивних критеріїв їх типологізації у контексті сучасного методологічного дискурсу.

У фундаментальній праці – «Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств, доповідь Римському клубові», видатний економіст, дійсний член Римського клубу, український мислитель Б. Гаврилишин на академічному рівні розробляє теорію економічних систем.

В основу своєї теорії Б. Гаврилишин ставить абсолютну цінність – людину та її життя, а всі інші явища, на його думку, треба розглядати крізь призму людини. До речі, такий підхід притаманний Римському клубові, котрий займається проблемами футурології. Проте, на відміну від колег, які спробували математично змодельовати динаміку розвитку людства на основі близько 10 тис. змінних, що, зрештою, призвело до чималих складнощів і неточностей висновків, український учений запропонував словесні моделі з нескладними формулами-залежностями [1, с.151].

Новаторські підходи Б. Гаврилишина продовжив і творчо розвинув відомий сучасний вітчизняний учений-економіст І. Грабинський. У своїх статтях, науковій монографії і навчальному посібнику він, спираючись на методологію Б. Гаврилишина, намагається уточнити категорію економічних систем суспільства і внести нові моменти до трактування цієї важливої, як у теоретичному, так і у практичному плані, дефініції [2, с. 51–53].

Економічну систему суспільства І. Грабинський тлумачить як еколого-економічну. З цього приводу він пише, що якими б не були підходи до характеристики економічних систем та їхньої функції, усі б вони без екологічної системи залишились мертвою теорією. Крім екологічного компонента, економічна система суспільства, на його думку, охоплює систему цінностей. Зауважимо, що Б. Гаврилишин розглядав цінності у широкому сенсі і саме у такому розумінні вони є складовою архітектури суспільного ладу, то І. Грабинський акцентує на системі національних цінностей та їхній ролі у структурі і функціонуванні економічної системи. Характер взаємовідносин між урядовими інституціями, підприємцями та робітниками, які, фактично, і становлять економічну систему, формують ментальність та навколишнє середовище [2, с. 23]. Економічна система є наслідком розвитку національних господарських форм. Такий методологічний підхід має об'єктивне історичне підґрунтя, адже традиції, звичаї, національна економічна ментальність, історична пам'ять значною мірою впливають на політико-економічну свідомість і світогляд громадян [6, с. 58].

Проблема економічних і політичних змін є актуальною для сучасної теоретичної думки. Гострота цього питання визначається переходом світової спільноти від індустріального суспільства, що характеризується базовим співвідношенням «людина–знаряддя та засоби праці» до постіндустріального суспільства, що розвивається за співвідношенням «людина–людина».

Проблему взаємозалежності економічних і політичних змін треба розглядати, з двох поглядів – зовнішніх та внутрішніх зв'язків соціальної системи, оскільки соціальний організм країни визначається двома чинниками: підставою та умовами.

Зауважимо, що внутрішні зв'язки будь-якої цілісності завжди є вагомішими для її життєдіяльності, ніж зовнішні, оскільки саме вони визначають її морфологічну сталість і функціональне різноманіття [7, с.187–188].

Україна як молода держава має суттєві проблеми саме у внутрішньому економічному та політичному розвитку, які впливають на її поведінку на світовій арені, де внутрішні економічні й політичні зміни значно знижують її зовнішньоекономічну й політичну активність та суттєво обмежують можливості її зовнішнього прояву як центральноєвропейської країни.

Формулювання цілей та постановка завдань. Метою нашого дослідження є виявлення у теоретико-методологічному обґрунтуванні змін, що відбуваються в системі економіки, зокрема:

- 1) теоретико-методологічний аналіз змін в системі економіки;
- 2) визначення вміння студентської молоді реагувати на зміни в економічній системі;
- 3) визначення міри впливу змін в системі економіки на студентську молодь.

Для досягнення першої мети слід визначити такі завдання:

- визначити суть та особливості системних змін в економіці;
- проаналізувати механізм формування змін у системі економіки.

Для досягнення другої мети потрібно виконати таке завдання:

- провести опитування громадської думки студентської молоді.

Для досягнення третьої мети необхідно проаналізувати особливості впливу змін в системі економіки на студентство.

Об'єктом дослідження є студентська молодь економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Предмет нашого дослідження – системні зміни в економіці України.

У межах дослідження ми застосовували метод аналізу документів та використовували статистичні документи (дані органів державної статистики).

Вибірку формулювали так. За даними державного комітету статистики, на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка навчається 3176 студентів, що є занадто великою кількістю для проведення дослідження. Тому сформулювали вибірку сукупність, яка становила 355 осіб. Дослідження було проведене у квітні 2009 року, розраховували квоти за статтю та курсом, на якому навчається респондент.

Виклад основного матеріалу. Зміни, які відбуваються в економічній системі України, є головним питанням сьогодення. Найбільшого впливу змін, які відбуваються у будь-якій системі суспільства, зазнає молодь. Вона є індикатором змін і визначає в цілому потенціал розвитку суспільства.

Молодь, як особлива соціальна група, постійно перебуває у фокусі досліджень соціологів, оскільки, саме вона визначає в цілому потенціал розвитку суспільства. Від того, наскільки вивчений світ цінностей сучасної молоді, її установки, життєві плани, значною мірою залежить ефективність заходів, що розробляють у галузі освіти, у сфері праці і зайнятості.

У процесі дослідження з'ясували, що економічну систему студентська молодь розглядає передусім як складну, динамічну, поліструктурну систему реально існуючих економічних відносин (48,3%), окреслені в територіальному вимірі потоки наявних ресурсів розвитку, канали їх руху та локальні центри управління цими потоками (31,1%). Найменше економічну систему розглядають як територіальну основу для функціонування економічних процесів (17,3%) (табл. 1).

Таблиця 1

Інтерпретація студентською молоддю економічної системи України, %

Варіанти відповіді	Кількість відповідей	Міра вираженості
Складна, динамічна, поліструктурна система реально існуючих економічних відносин	172	48,3
Окреслені в територіальному вимірі потоки всіх наявних ресурсів розвитку, канали їх руху та локальні центри управління цими потоками	110	31,1
Територіальна основа для функціонування економічних процесів	61	17,3
Інше	12	3,3

Наявні деякі відмінності у розумінні економічної системи молодими чоловіками та жінками. Для чоловіків економічна система асоціюється передусім із системою, де функціонують економічні процеси (21,8%), система реально існуючих економічних відносин (47,3%); натомість жінки економічну систему розглядають передусім як систему реально існуючих економічних відносин (46,2%).

Одержані результати соціологічного дослідження засвідчують, що, на думку студентської молоді, сучасний стан економіки не відповідає потребам українського суспільства (43,3%), адже, щоб задо-

вольнити потреби суспільства, економіка повинна задовольнити той внутрішній мотив, що спонукає людину до економічної діяльності з метою забезпечення власного добробуту і добробуту членів сім'ї. Варіант про те, що сучасний стан економіки частково не відповідає та частково відповідає, обрало, відповідно, 21,6 та 15,3% опитаних. Лише найменша кількість респондентів (13,6%) зазначила, що сучасний стан економіки цілком відповідає потребам українського суспільства (табл. 2).

Економічне зростання розглядають не як короточасні злети і падіння реального обсягу виробництва щодо природного значення, а довготермінові зміни природного рівня реального обсягу виробництва, пов'язані з розвитком продуктивних сил на довготермінову часовому інтервалі. Є велика кількість чинників, які впливають на економічне зростання, зокрема, законодавча база і державна політика, дефіцит інвестицій, міжнародне співробітництво, недосконалість податкової системи, внутрішня політична стабільність, рівень освіти населення, недостача сучасних технологій та устаткування у виробництві, недостатній професіоналізм працівників економічної сфери.

Таблиця 2

Відповідність сучасного стану економіки потребам українського суспільства

Варіанти відповіді	Кількість відповідей	Міра вираженості, %
Так, цілком відповідає	48	13,6
Відповідає частково	54	15,3
Частково не відповідає	77	21,6
Не відповідає повністю	154	43,3
Важко сказати	22	6,2

Значна частина молодих людей вважає, що найбільший вплив на економічне зростання України мають законодавча база і державна політика в економічній сфері (45,6%), адже головною проблемою, що виникає перед державою, є вибір шляхів економічного зростання, а постійні зміни законодавства і нестабільність головних орієнтирів економічного розвитку обмежують економічну свободу, знижують підприємницьку активність і уповільнюють економічне зростання. На другому місці – міжнародне співробітництво (35,6%), тому що співпраця з іншими країнами дає можливість обмінюватися досвідом у сфері економіки, простежити можливі шляхи розвитку економічного зростання, а також наслідки змін, які відбуваються в економічній системі.

Найменше значення у разі економічного зростання держави, на думку опитаних, мають такі чинники, як рівень освіти населення (26,4%), недосконалість податкової системи (21,6%), внутрішня політична стабільність (14,9%), дефіцит інвестицій (14,2%) недостатність сучасних технологій і устаткування у виробництві (12%), недостатній професіоналізм працівників економічної сфери (3,4%).

Студенти, які навчаються на 1–2-му курсах, вважають, що вагомим чинником, який впливає на економічне зростання України, є законодавча база і державна політика в економічній сфері (31,7%), а студентська молодь 3–5-го курсів стверджує, що таким чинником є рівень освіти (36,2%).

Загалом сучасні проблеми економічного розвитку країни, територіальної організації її продуктивних сил значною мірою зумовлені неефективним регулюванням процесів ринкової зміни економічних систем, пізнання сутності яких має важливе теоретичне і практичне значення.

У межах дослідження ми намагалися визначити, чи сучасна економічна система України потребує сьогодні змін.

На думку значної частини молоді (рис. 1), економіка України сьогодні потребує змін (49,1%), адже суть економічної зміни у загальному вигляді зводиться до того, щоб змінити існуючий економічний порядок (економічну систему), забезпечити економічне зростання країни та можливість наблизити до тих країн, в яких економічний розвиток набагато кращий, ніж в нас. Очевидно, що кожне суспільство зацікавлене в мінімізації видатків, пов'язаних із такою зміною. Ось чому, обираючи ту чи ту економічну стратегію, країна фактично визначає свій шлях поєднання перетворень із досягненням економічного зростання. Варіант «певною мірою потрібні» обрало 21,4% опитаних. Невеликий відсоток студентської молоді (11,3%) вважає, що зміни для економіки не потрібні.

Аналізуючи зміни в економіці протягом останніх п'яти років, слід зауважити досить високі темпи зростання цін. Під час опитування ми з'ясували, що, на думку студентської молоді, найбільші зміни протягом останніх років відбулися у доходах населення (61,4%) (рис. 2).

Рис. 1. Чи потребує сьогодні змін сучасна економічна система України?

Найвагомішими чинниками стрімкого зростання інфляції у поточному році, на думку 58,7% респондентів, стало зростання цін на продовольчі товари та послуги. Подорожчали майже всі продукти першочергового споживання. Серед послуг, наданих населенню у січні більш ніж удвічі підвищилася квартирна плата, подорожчали послуги освіти, зросли стоматологічні послуги. Серед непродовольчих товарів найбільш відчутно подорожчав бензин. Менше, на думку студентів (див. рис. 2), змін зазнав експорт товарів та послуг за межі країни (24,3%).

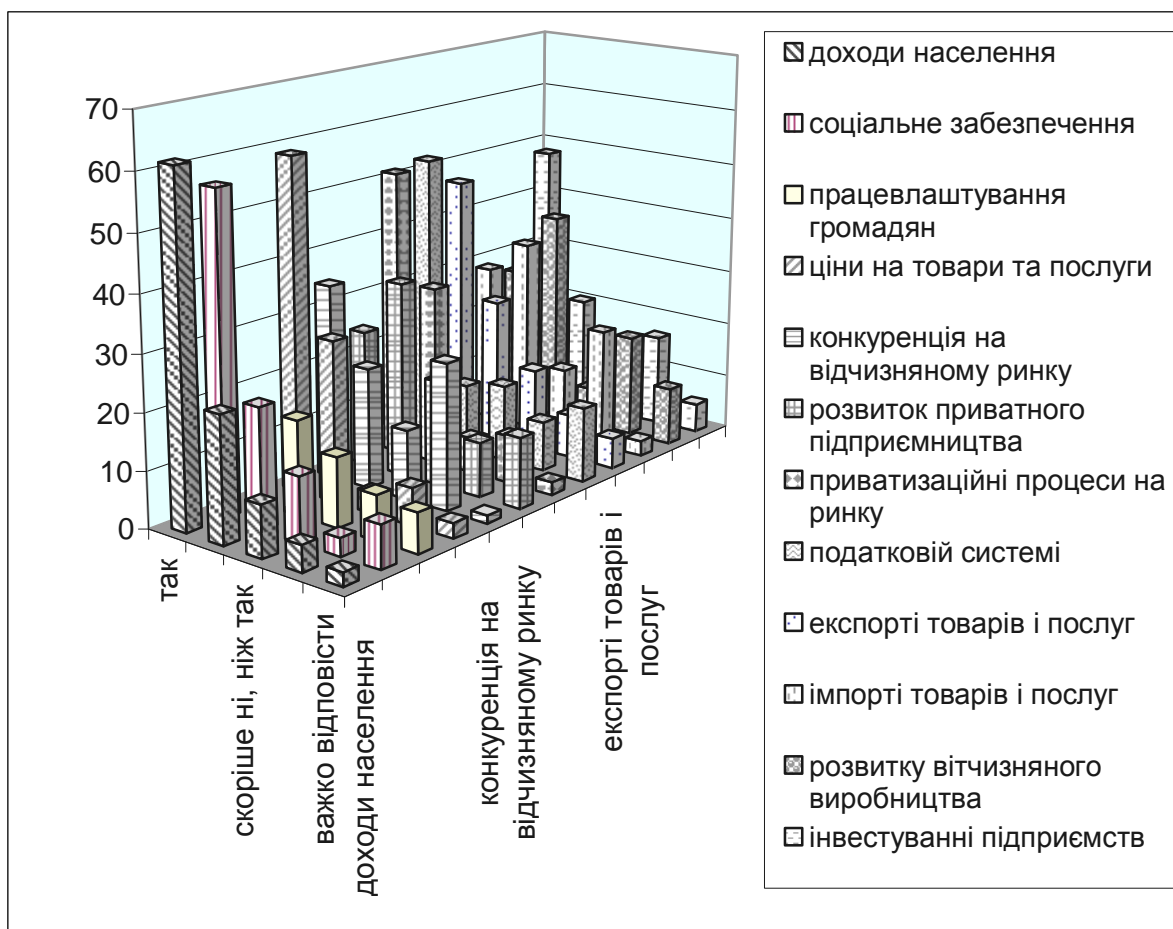

Рис. 2. Зміни у економічній системі України

У процесі дослідження ми з'ясували оцінення студентами тих змін, які відбуваються в економічній системі. Зокрема, 75,6% молодих людей, які навчаються на 1–2-му та 3–5-му курсах, зазначили,

що зміни погіршили ситуацію у доходах та цінах на товари та послуги. Це можна пояснити тим, що збільшилися доходи населення та зросли ціни на товари і послуги. Але на відміну від значного зростання цін на товари та послуги, доходи громадян зросли на незначний відсоток. І лише 3,6% студентів, які навчаються на 1–2-му курсах, і 5,8% студентів 3–5-го курсів відповіли на це запитання позитивно.

Важливим є те, що зміни, які відбулися в економіці України, вплинули на студентське життя. Так відповіли 45,9% молодих людей, які навчаються на 1–2-му курсах та 53,1% опитаних, які навчаються на 3–5-му курсах. А 32,4% опитаних студентів 1–2-го курсів та 34,7% 3–5-го курсів вважають, що зміни, які відбуваються в економіці України, не впливають на їхнє життя (рис. 3).

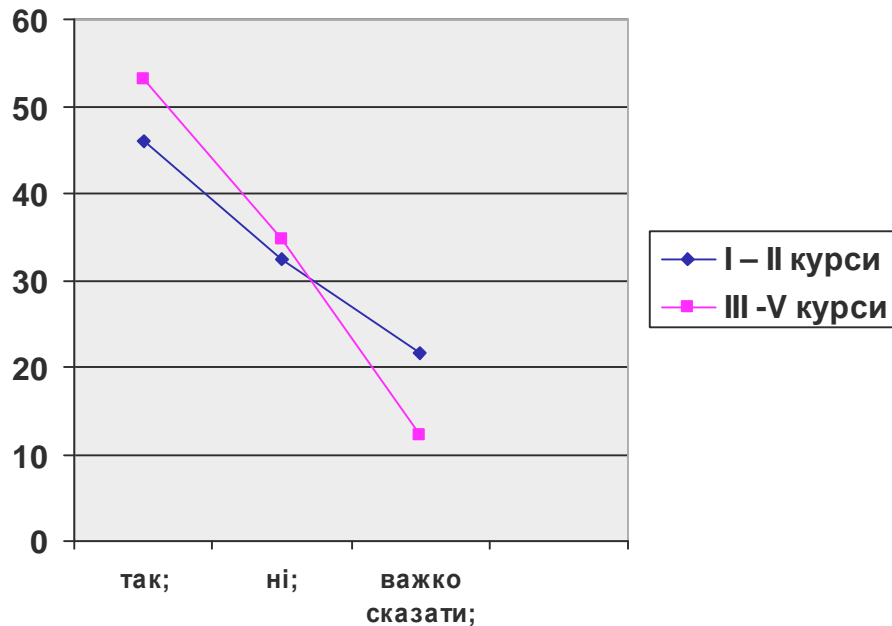

Рис. 3. Вплив змін на життя студентської молоді

Рівень задоволеності життям в Україні характеризується переважанням частки незадоволених над задоволеними (рис. 4).

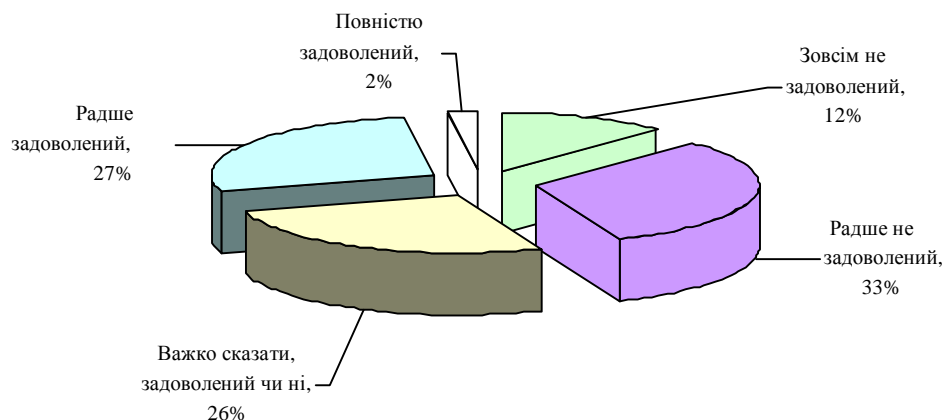

Рис. 4. Якою мірою Ви задоволені своїм життям?

Як виявили, рівень незадоволеності життям останніми роками дещо знизився.

Отже, результати проведеного дослідження свідчать про те, що зміни, які відбулися в економіці України, суттєво вплинули на життя студентської молоді.

Студенти вважають, що на економічне зростання України найбільше впливає законодавча база і державна політика в економічній сфері. Найбільших змін зазнали ціни на товари та послуги і доходи населення. Щодо сучасного стану економіки, то опитані зазначили, що він не відповідає потребам українського суспільства. Отже, економічна система України потребує змін на всіх її рівнях.

Висновки. Проведене дослідження дало підстави зробити висновки, що зміни, які відбулися в економіці України, суттєво вплинули на життя студентської молоді. Студенти вважають, що на економічне зростання України найбільше впливає законодавча база і державна політика в економічній сфері. Найбільших змін зазнали ціни на товари та послуги, а також доходи населення. Щодо сучасного стану економіки, то опитані зазначили, що він не відповідає потребам українського суспільства. Для цілковитої відповідності економіки суспільству, її зростанню та розвитку потрібна певна перебудова, тобто економічна система України потребує суттєвих змін на всіх її рівнях.

У подальших дослідженнях слід виробити заходи вирішення проблеми системних змін в Україні, що дасть змогу Україні швидше адаптуватися до європейського і світового економічного та політичного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові / Пер. з англ. – К.: Основы, 1993. – 238 с.
2. Грабинський І.М. Сучасні економічні системи: Навч. посіб. – Львів: Інтереко, 1997. – 376 с.
3. Дзись Г., Сліпець І., Навроцька Н. Інформаційна інфраструктура економічного розвитку // Економіка України. – 1996. – № 8. – С. 67.
4. Мікула Н. Чи потрібні нам спеціальні економічні зони? // Зовнішньоекон. кур'єр. – 2002. – № 7–8. – С. 33.
5. Проблеми забезпечення економічної безпеки і сталого розвитку України / Відп. ред. С.І. Пирожков, Б.В. Губський, А.І. Сухоруков. – К.: НІУРВ, 2000. – 130 с.
6. Суспільство на порозі ХХІ століття: філософське осмислення плінного світу / Відп. ред. В.С. Пазенок. – К., 1999. – 272 с.
7. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – С.187– 188.
8. Фрис Р.Д., Даниленко О.А. Принципи і методи взаємодії державного управління з органами місцевого самоврядування // Регіональна політика та механізми її реалізації. – К.: Наук. думка, 2003. – 464 с.